

Nobel Ödüllü Şair Czesław Miłosz'un Ardından

Neşe Taluy Yüce*

Özet

Nobel Ödüllü Polonyalı şair Czesław Miłosz. Ağustos 2004 'te öldü. Bu makale ustanın şiirsel yönüne değinen bir veda yazısıdır.

Abstract

Czesław Miłosz, the Polish poet who was awarded with the Nobel Prize died in August 2004. This is a farewell article that touches the poetic side of the master.

*Öyle az anlattım ki
Kısa günler*

*Kısa günler.
Geceler kısa.
Kısa seneler.*

*Öyle az anlattım ki,
Yetişmedim.*

*Yüreğim yoruldu
Hayranlıktan
Umutsuzluktan
Hevesten*

Umuttan

*Kitlendi üzerime
Leviahtan'ın çenesi*

*Çırlıçılplak uzandım kıyılarına
insansız adaların.*

*Beyaz balinası dünyanın çekti beni de
Kendisiyle birlikte derin çukurlara*

*Şimdi bilmiyorum
Gerçek neydi.*

Czeslaw Milosz bu şiiri 1969'da Berkeley'de yazdı. "Üç Kış"tan (Trzy zimy), "Kurtuluş"tan (Ocalenie), "Şiirsel Risalede"den (Traktat poetycki), "İsimsiz Kenften (Miasto bez imienia), "Tutsak Düşünce"den (Zniewolony umysl) Issa Vadisi"nden (Dolina İssy), "Avrupa Ailesi"riden (Rodzinna Europa) yüzlerce deneme şiir, çeviri ve kuramsal eserden sonra hala *Öyle az anlattım ki/ Yetişmedim* demek...Gerçeğin peşine düşmek... İşte Czeslaw Milosz.

"Yetişmedim" derken sanki tüm geçmiş bir daha geri çağtırmamak üzere kapatmak istediğini mi söylüyor? "Sanatın Ahlaksızlığı" (Niemoralnosc sztuki) adlı denemesinde saplantılı bir biçimde sürekli olarak geçmişe dönmeye karşı olduğunu bunun için de Kaliforniya'da yazdığı tüm şiirlerinde, olanları arkada bırakmaya büyük özen göstermeye çalıştığını yazar. "Öyle az anlatım ki" derken bunu demek istiyor anlaşılır. İnsan bu satırları ve 60'lı yılların sonunda 70'li yılların başında yazdığı denemeleri ve şiirleri okuyunca yazarın o ana kadar başından geçen her şeyi hazmettiğini düşünüyor. Ama şu *Yetişmedim* dizesi var ya bu düşünceyi altüst ediyor sanki. Acaba "baş etmedim mi" demek bu? 'Yaşadıklarım, bir şair, bir tarihçi olarak baş edemedim ' demek olmasın sakın?!

2004'ün 14 ağustosunda, Nobel ödüllü bu büyük şair Krakov'da öldü. Dayanışma hareketi öncüsü Polonya eski cumhurbaşkanı Leh Wałçsa, "Bizlere esin verdi, ruhlarımızı yükseltti, o büyük bireycilerin kuşağına dahildi" dedi, büyük ustayı uğurlarken.

1911'de, bu günkü Lituanya topraklarında doğan Milosz, II. Dünya Savaşını, Nazi işgalini, Sovyet egemenliğini Polonya'da yaşadı. O dönemde, yaşadıklarına ironi ile yaklaşan bir az kırgın ama asla umutsuzluğa düşmemiş bir şair rolü üstleniyordu. İnaçlı bir Katolik'ti. Belki de "Eyüb'ün Kitabı" (Księga Hioba) Lehçe'ye muhteşem bir destan olarak uyarlayıp, Eyüb'ün öyküsüyle avuntu buluyordu, kim bilir? Tann

inancı tüm şiirlerinde belirgindi. Amerikalı, Milosz uzmanı Prof. Robert Faggen " Tüm eserlerinde teolojik sorunlara büyük yer harcamıştır- diye yazar- Dönüp dolaşıp sorduğu soru şudur: Nasıl oluyor da bu iyi ve adil Tanrı dünyaya bunca dehşet ve acı salabiliyor?"

Aslında Milosz, tarihi ve XX. yüzyılın çektiği acıyı en güzel, en şairane biçimde kişileştirmiş bir sanatçı olarak çıkıyor karşımıza. Robert Faggen: "Milosz, dünya şiirinin kahraman kişiliklerindedir. Şiiri şeylerin gerçeğini aramak olarak adlandırır ve asla bu arayıştan vazgeçmez"² diye yazıyor.

Milosz XX. yüzyılın en büyük trajedilerini yaşadı, milyonlarca kurbanın verildiği korkunç bir politika kazanı içinde savaşa katıldı ve buradan sıyrılmayı başardı. Bunun sonucu olarak insan ve sanatçı olmayı öğrendi.

Polonya edebiyatında 'İki Savaş Arası Dönemi' olarak adlandırılan edebi dönemde 'Zagary' adlı şairler grubunda yazmaya başladı Savaş öncesi iki şiir kitabı yayımlandı ama gerçek çıkışını 1945'de yayımlanan "Kurtuluş"la yaptı. Polonya Halk Cumhuriyetinin ilk yıllarındaki en büyük şiirsel olaydı, "Kurtuluş"un yayımlanışı.

*Ben niçin yaratıldım,
Yas çığırkanı olmak için mi?
Oysa anlatmak istiyorum, şenlikleri
Şen ormanları, Shakespeare 'nin beni götürdüğü hani. Bırakın
Bir anlık mutluluğa şairleri
Çünkü yakında yok olacak dünyanız.
'Varşova 'da' (W Warszawie)*

Bu şiirde felaketler zincirini yansıtmaktan bunalmış bir şair var. Bu dizelerde, tarihin tutsak ettiği adamın sorunsalı yansıyor. Gerçekte Gombrowicz, "babaistan" (Ojczyzna)³ sözcüğünü "oğulistan" (Synczyzna) sözcüğü ile değiştirerek aynı karşıtlığı ortaya koyar, aynı biçimde tarihin tutsaklığından kurtulmak ister. Ama Milosz'da hiçbir zaman Gombrowicz'de görülen alaycı tutuma rastlamıyoruz. Belki de Gombrowicz kadar derinden hissetmiyordu şair bu tutsaklığı. Edebiyat eleştirmeni Marta Wyka, bu şiiri yorumlarken şairin tanık olduğu tarihe karşı oluşturduğu bir durumdan söz ediyor.⁴ Ama yine aynı şiir kitabında, sanatçı olarak ortaya çıkan kişinin tarihe ve yaşananlara tanıklık edip bunu yansıtmayı gerektiği vurgulanıyor, aynı şair tarafından... Milosz acımasız diktatörlere (Hitler, Stalin ve...?) şöyle sesleniyor:

¹ Mary Rourke, Jon Thurber (2004). "Zycie jak poemat", Forum, Nr.34

² Mary Rourke, Jon Thurber (2004).

³ Lehçe'de "anavatan" sözcüğü olarak kullanılır

⁴ Marta Wyka(1987). "Poezja Milosza", Autory naszych lektur içinde, Wrocław, ,s.125

*Güvende olma. Şair anımsar
Öldürebilirsin onu. Yenisi doğar
Yazılacak bir bir tüm etkinlikler, tüm konuşmalar
'Küstürdüğün kişi' (Ktory skrzywdziles)*

Marta Wyka, bir başka çalışmasında, Savaş dönemini Milosz'un nasıl değerlendirdiğini şöyle anlatıyor:

"O zamanlarda Polonya yaşamındaki korku -Milosz'un değerlendirmesine göre- savaşın askeri ve totaliter sonuçlarına dayanmıyordu. Ama herhalde duyguların çöküşü daha güçlü hissediliyordu. Savaşın orağı kültürü biçmiş yok etmişti."

Bu zor dönemleri yaşayan Milosz, 1946'da kültür ataşesi olarak Washington'a gitti daha sonra Paris'e tayin oldu. 1951'de Batı'ya sığındı. Orada da yazmaya devam etti. Orada şairi kolay bir yaşam beklemiyordu elbette. O günlerden şöyle söz ediyor:

"Ben burada bir anlamda yapayalnızdım, San Francisco edebiyat dünyasında izole olmuş bir haldeydim. Benim o zaman dek kitaplarımda yazdıklarım Amerikalılara, hatta en eğitimlilerine bile demir kurdun masalı gibi geliyordu. Onun için "Ulro Toprakları"nın önsözünde şöyle yazdım: Amerikalı okuyucu, bu kitap Lehçe yazıldı. Sana göre değil, istersen onu bırak, çünkü sıkılırsın."⁶

Şairin, "Kral Popiel ve diğer şiirler" (Król Popiel i inne wiersze) , "İsimsiz Kent" (Miasto bez imienia) "Güneş Nereden Doğar Ne zaman Batar" (Gdzie wschodzi slonce i kiedy zapada) "İnciye İlahi" (Hymn o perle), "Nehrin Kıyısında" (Na brzegu rzeki), (İşte O) "To" , "İkinci Düzlem" (Druga Przestrzen) hemen akla gelen şiir kitapları. "Ulro toprakları" (Ziemia urllo), "Tutsak Düşünce" (Zniewolony umysl), "Kıtalar" (Kontynenty), "Avrupa Ailesi" (Rodzinna Europa) "San Francisco Körfezinden Bakış" (Widzenia nad Zatoka San Francisco) "Özel Sorumluluklar" (Prywatne obowiazki), "Zamanda Yolculuk" (O podrozach w czasie), "Bilimin bahçesi" (Ogrod nauk), "Adalarda Yaşam" (Zycie na wyspach), "Anayurdu Arama" (Szukanie ojczyzny) ise denemelerinden en önemlileri.

Kimdi, bu kadar eser verip, 1980'de Nobel edebiyat ödülü alan Czeslaw Milosz, Yaşamını sürekli sevdiği ve bağlandığı yerlerden uzakta yaşamak zorunda kalan bir kişi mi? Savaş öncesi doğduğu yerden (1911-Litvanya), yıkılıp dökülen Varşova'ya, oradan Krakov'a, oradan da Batı'ya yani Amerika'ya, Avrupa'ya sonra tekrar Amerika'ya... Peki ömrünün son

⁵ Marta Wyka(1999), "Legendy nowoczesnosci Czeslawa Milosza", Lektury Polonistyczne içinde,Uniwersytet Jagiellonski, Kraków, s.413

⁶ Adam Michnik ve Irena Grudzinska-Gross, (1996)." Z dalekiego kontynentu", Gazeta Wyborcza nr 150.

yıllarında Krakov'a dönerken de bir sığınmacı gibi mi hissetmişti, acaba? Belki de öyle. Krakov'u seçmesinin nedeni, bu kentte gençliğinin Vilnüs'üne benzer bir şeyler bulmasından ileri geliyordu. Milosz, totalitarizmin, etnik çatışmaların ve savaşların kurbanı olan XX. yüzyıl insanının bir simgesiydi. Eleştirmenler, Milosz'un Polonya'nın en ünlü halk ozanı Adam Mickiewicz'in dili gibi arı ve anlaşılır bir dili olduğu konusunda fikirbirliği içindeler. Polonya'nın ünlü edebiyat eleştirmeni Jan Blonski, "Milosz'un zaferi, yetkin ve an sözcüklerin zaferidir" diye yazar.⁷ Alman ve Sovyet totalitarizmini, doğduğu güzel Lituanya topraklarını, Amerika'yı, inançların yıkıldığı çağda, metafizik düşünceleri işte bu sözcüklerle dile döktü.

90 yaşındayken yazdığı "İşte O" (To) adlı şiirde aslında her şeyin belki de aldatmaca olduğuna karar verdi.

Keşke en sonunda içimdekini size söyleyebilseydim

Bağırabilseydim: Ey insanlar aldattım sizi

İçimde İŞTE O gece gündüz olanı,

Size, yok diye söyleyerek

/.../

Yazmak benim için izleri silmemin

Stratejik bir korunma biçimi. Çünkü insanların hoşuna gitmez

Yasaklara uzananlar.

Milosz, tarihsel düşüncede bu çağı değerlendirme ve inceleme bağlamında dönemin şairiydi. Ona göre şair bir peygamber öngörüşü içinde olmakla kalmamalı, tüm yerküreyi, gezegeni didik didik incelemeliydi. Milosz bun yapmaya çalıştı.

Özellikle son iki şiir kitabı "İşte O"(To) ve "İkinci Yüzey"de (Druga Przeszren) Tanrı'ya çok yakın bir adamın ağzından aktarılıyor şiirler. Ama cezalandırıcı değil, bağışlayıcı olarak görmek istiyor, bu adam Tanrı'yı. Edebiyat eleştirmeni Barbara Gruszka-Zych'a 1994'de Berkeley'den yazdığı bir mektupta da bunu açıkça ifade ediyor zaten. "Son kararda, tüm varlıklara karşı ancak O'nun aşkı ve insaflı varlığın anlamını veriyor"⁸

"Öldüğümde-diye yazmıştı bir keresinde-dünyanın astarını göreceğim. Orada tüm anlaşılamayanlar, anlaşılır olacak"⁹ İşte şimdi, her neredeyse görüyor ve her şeyi anlıyordur mutlaka...

⁷ Bożena Chra_stowska. (1998) *Poeze Czesława Milosza, Warszawa, s.41*

⁸ Barbara Gruszka-Zych, (2004). "Czesław Milosz -poeta Drugiej Przeszreni", Gosc Niedzielny 29 Ağustos.

⁹ Jerzy Surdykowski, ,(2004)."Ujrzec poszewke swiata" Newsweek Polska Nr. 34

Kaynakça:**Makaleler:**

1. Gruszka-Zych Barbara, (2004), "Czław Milosz -poeta Drugiej Przestrzeni", Gosc Niedzielny, 29 Ağustos.
2. Michnik Adam ve Grudzinska-Gross Irena, (1996). " Z dalekiego kontynentu", Gazeta Wyborcza nr 150.
3. Rourke Mary, Thurber Jon (2004). "Zycie jak poemat", Forum, Nr.34
4. Surdykowski Jerzy .(2004). "Ujrzec poszewke swiata" Newsweek Polska Nr.34
5. Wyka Marta (1987). "Poezja Milosza", Autory naszych lektur içinde, Wrocław,
6. Wyka Marta (1999), "Legendy nowoczesnosci Czeslaw Milosza", Lektury Polonistyczne içinde, Uniwersytet Jagiellonski, Kraków,

Kitaplar:

1. Chrastowska Bozena. (1998). *Poejze Czeslaw Milosza, Warszawa, s.41*
2. Piotr Kunciewicz (1995). *Leksykon Polskich pisarzy wspolczesnych, I.Cilt, Warszawa*

tata 20.

1936

1951

1980

2004

